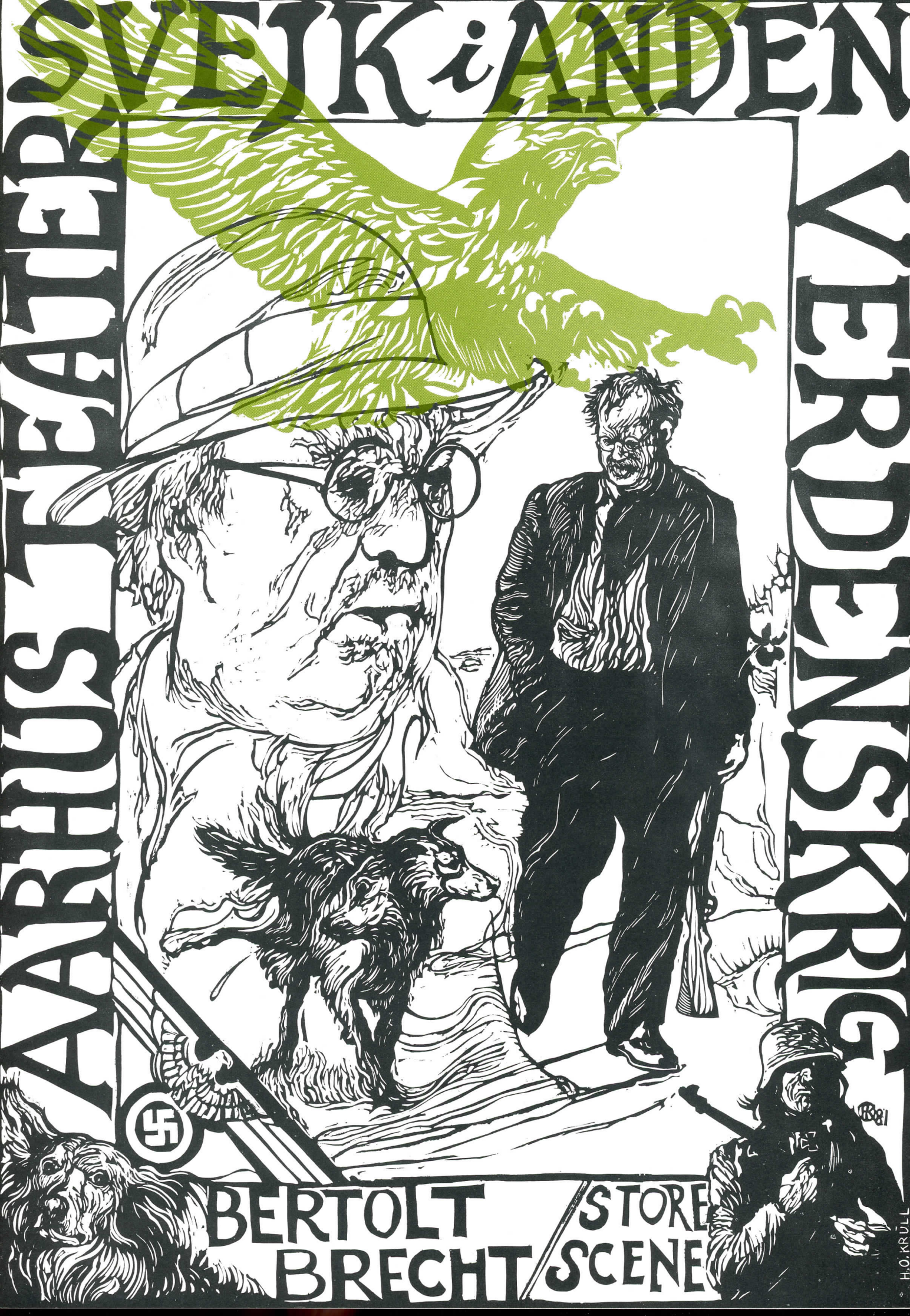

AARHUS TEATER

SVENSK i ANDEN

VERDENS KRIG

BERTOLT BRECHT / STORE SCENE

H.O. KRULL

På det storpoltiske plan og det menneskelige plan

Karsten Fledelius,
lektor ved Københavns Universitet

Handlingen i »Svejk i anden verdenskrig« foregår på to planer: det verdenspolitiske og det lokalpolitiske. Mens handlingen på det lokalpolitiske plan kun strækker sig over et par måneder i efteråret 1942, og udfolder sig i det lille miljø omkring værtshuset »Bægeret«, så viser spillet i »de højere regioner« den verdenspolitiske baggrund.

I marts 1938 blev Østrig indlemmet i det Stortyske Rige, senere fulgte annekteringen af de tjekkiske grænseområder (Sudeterlandet) med England og Frankrigs godkendelse i oktober 1938, besættelsen af de tjekkiske områder: Böhmen og Mähren, i marts 1939, angrebet og erobringen af Polen i efteråret 1939, erobringen af Danmark, Norge, Holland, Belgien, Luxemburg og Frankrig i foråret 1940, besættelsen af Sydøst-Europa i første halvdel af 1941, og – endelig – angrebet på Sovjetunionen den 22. juni 1941 og erobringen af kolossale landområder i øst.

Men i Rusland rendte Hitler for første gang ind i alvorlige vanskeligheder. Håbet om at »komme hjem til Jul« strandede på russernes forbitrede modstand foran Moskva, og det pågældende frontafsnits overstkommanderende, von Bock, måtte give ordre til at indstille angrebet. De følgende måneder blev svære for de tyske tropper, der var svækkede af den hurtige fremmarch og de lange forsyningslinier og helt manglede den udrustning, der skal til for at modstå den hårde russiske vinter. Og tilfældigvis var vinteren 1941-42 særlig barsk. At Japan gik ind i krigen på tysk side med angrebet på Pearl Harbor i december og hurtigt gik fra erobring til erobring, var selvfølgelig opmuntrende for de tyske ledere, men den japanske succes gav dog ikke de tyske soldater bedre toj på kroppen i den daglige kampsituation.

Det nærmeste, man kan komme til at bestemme handlingen i »Svejk« tidsmæssigt, er september-december 1942. Dette passer ganske vist ikke med von Bock's optræden, og heller ikke med det attentat på Hitler, der nævnes i starten af stykket – oplysningerne passer på det mislykkede bombeattentat, en ung håndværker, Georg Elser, lavede i München i Bürgerbräukeller 1939, da Hitler skulle holde sin årlige tale i anledning af årsdagen for det fejlslagne nazistiske kupforsøg i 1923.

Men disse afvigelser fra de historiske fakta er af underordnet betydning, stykkets forhold til den historiske virkelighed går mere på det generelle og stemningsmæssige end på selve krigsforløbet.

Dette gælder ikke mindst, når vi ser på de »nedre regioner«, det lokale, »småpolitiske« plan. Den politiske baggrund er tjekernes lidelseshisto-

rie siden 1938. Først blev de i efteråret 1938 mod deres vilje og uden afstemning tvunget til at afgive deres bjergrige og velbefæstede grænseområder til Tyskland mod en garanti for deres lands fortsatte uafhængighed. Få måneder senere, i foråret 1938 tvang Tysklands ledere den tjekkiske præsident til at bede om tysk beskyttelse for sit land, under trussel om et ødelæggende militært angreb. Tjekkoslovakiet blev splittet op, og de tjekkiske dele blev til »Rigsprotektorat Böhmen-Mähren«. Den tidligere tyske udenrigsminister von Neurath blev indsat som tysk stattholder. Han havde en oprigtig vilje til at skabe et så godt forhold mellem tyskere og tjekker som muligt, men blev saboteret af sine tyske embedsmænd, der så ned på tjekkerne. September 1941 strammes grebet yderligere om tjekkerne, idet von Neurath afløses af SS-Gruppenführer Reinhard Heydrich, der styrer protektoratet med hård hånd.

Da den tjekkiske modstandsbevægelse derefter i maj 1942 dræber Heydrich ved et bombeattentat, indføres der krigsretstilstand i store dele af Böhmen, og som gengældelse gennemføres en tysk terrorkaktion mod byen Lidice: alle mænd dræbes, kvinder og børn føres bort, byen sprænges og brændes og jævnes med jorden.

Det tyske greb om tjekkerne var imidlertid ikke kun af politisk art. Som det fremgår af stykket, havde den tyske besættelse også en økonomisk side, som rationering og mangel på næringsmidler.

Stykkets sarkastiske skildring af rivaliseringen mellem Bullinger og Brettschneider afspejler fint et karakteristisk træk ved det nazistiske regime, de enkelte personers myndighedsområde er ikke klart afgrænset fra

hinanden, tværtimod har de rig lejlighed til at kontrollere og modarbejde hinanden. Dette er ikke bare noget rod, det er en fundamental bestanddel af et system, der er baseret på, at føreren i sidste ende er den eneste, der samler trådene i sin hånd; også på ministerplan fungerer regimet sådan. Regeringen er således ikke en regering i vor forstand, og den samles yderst sjældent. Hver minister meddeler sig direkte til Hitler uden om sine kolleger. Så der var rigelig anledning til konflikter også i de »højere regioner«.

Først henad foråret steg optimismen igen hos tyskerne, og Hitler satte sin lid til en stort anlagt forårs- og sommeroffensiv, hvorunder man skulle gennemføre et gigantisk stod mod sydøst, erobre Stalingrad ved Volga og endnu sydligere rykke helt ned til Kaukasus-området og besætte olieområderne i Baku ved det Kaspiske Hav. Generalernes forslag om helst at vente med en storoffensiv til sommeren 1943 – og hvis der endelig skulle foretages en større offensiv, rette denne igen mod Moskva – blev fejlet af bordet af Hitler. Det samme hastværk, den samme næsten paniske angst for ikke at slå til hurtigt nok, som havde fået Hitler til at kaste sig ud i krigen mod Sovjet allerede i sommeren 1941, fik ham nu igen til at handle mod den militære sagkunds råd og gabe over langt mere, end de professionelle militære anså for forsvarligt. Og fastholdt generalerne deres protester, blev de i regelen fyret og erstattet enten af folk, Hitler anså for mere kompetente (d.v.s. mere på Hitlers linie), eller af den, Hitler anså for mest kompetent: sig selv. Således havde han selv overtaget overkommandoen over hele hæren ved generalfeltmarskal von Brauchitsch's af-

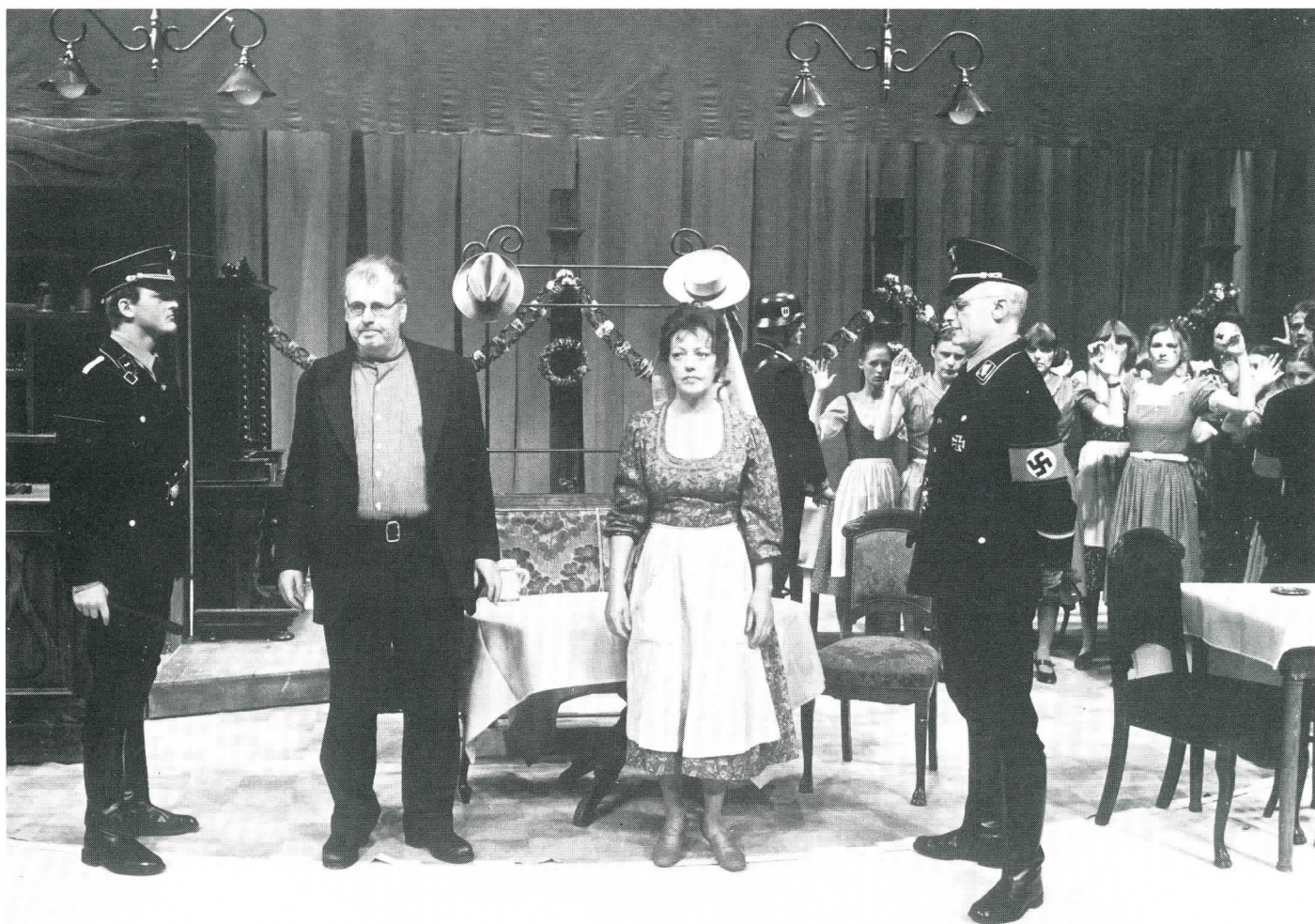
sked efter ansøgning i december 1941. I juli tillod von Bock, der nu kommanderede den armégruppe, der skulle rykke frem mod Volga og Stalingrad, sig at kritisere hærledelsens (læs: Hitlers) tendens til at forsøge at nå flere mål på én gang, så ingen af dem blev tilfredsstillende nået. Resultatet blev, at von Bock blev fyret 16. juli 1942 og erstattet af generaloberst Weichs.

Først under indtryk af den store russiske modoffensiv, der starter 19. november og snart truer med at afskære de tyske tropper i det stadig ikke fuldstændig erobrede Stalingrad, begynder Hitler at overveje muligheden af en tilbagetrækning fra byen, stærkt presset af generalstaben; men da Göring så i sin egenskab af overstkommanderende for luftvåbnet lover at sikre forsyningerne til de tyske tropper ad luftvejen i tilfælde af, at den russiske omringning lykkes, svinger Hitler tilbage til sit oprindelige standpunkt: Stalingrad for enhver pris, og derved bliver det.

November 1942 bliver således af skelsættende betydning for den 2. verdenskrigs forløb: fra nu af er der ingen vej tilbage fra en katastrofe ved Stalingrad (den indtræffer i slutningen af januar 1943); samtidig er det den måned, hvor det lykkes englænderen Montgomery at gennembyde Rommels stillinger ved El Alamein i Ægypten, og hvor det lykkes amerikanerne og englænderne at sætte sig i besiddelse af både Marokko og Algeriet. Også japanerne har tilbagegang. Og alt dette under to måneder efter, at Hitler i Sportpaladset i Berlin har talt om, hvad der vil ske, »når vi nu tager Stalingrad«, og karakteriseret de vestallierede ledere, Churchill og Roosevelt, som militære idioter. □

Karen Wegener,
Bent Vestergaard
og Aksel Erhardsen

Bent Vestergaard, Aksel Erhardsen, Karen Wegener og Ulf Stenbjørn

Karen Wegener, Lars Junggreen, Aksel Erhardsen og Lars Lohmann

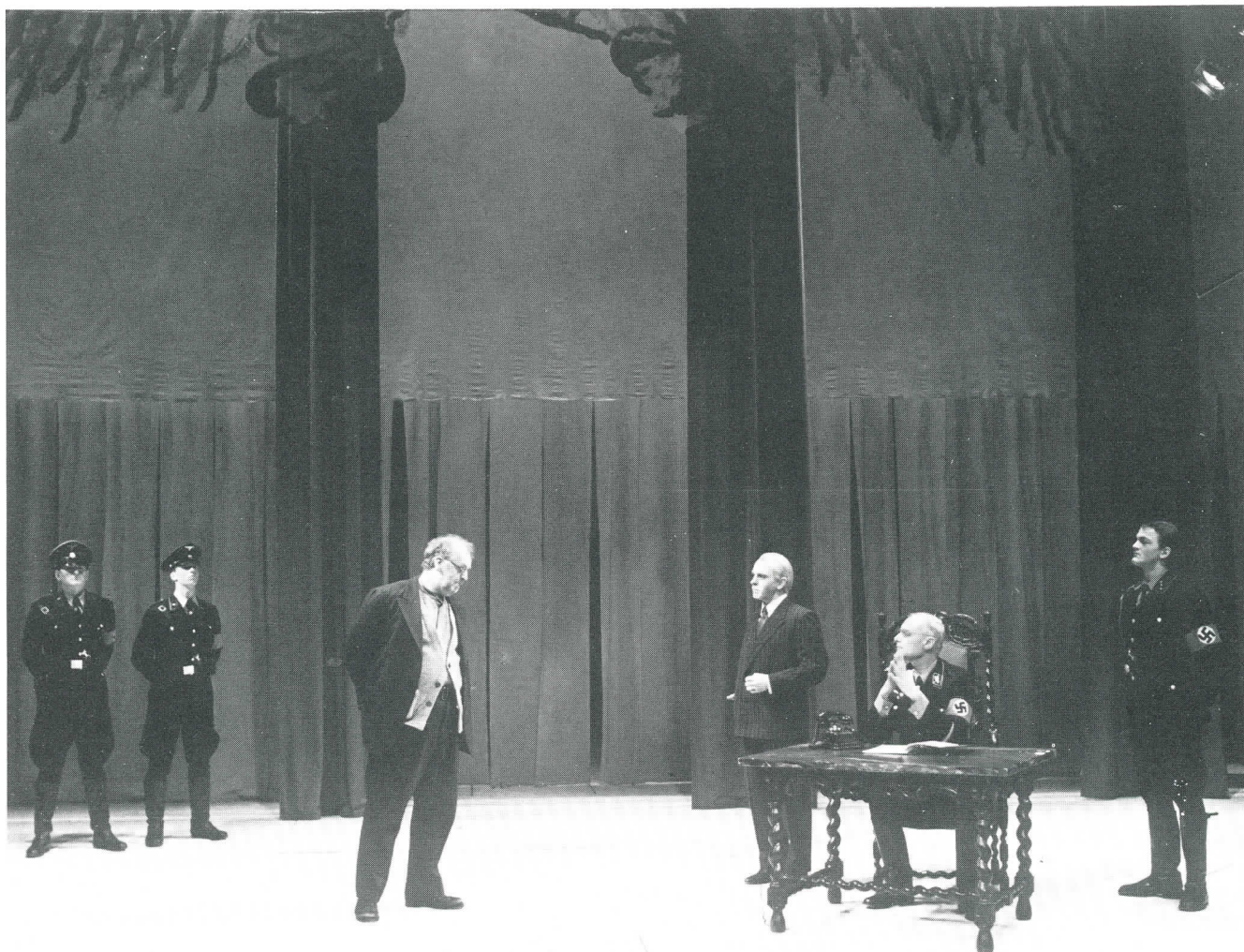

Karen Wegener, Aksel Erhardsen og Lars Lohmann

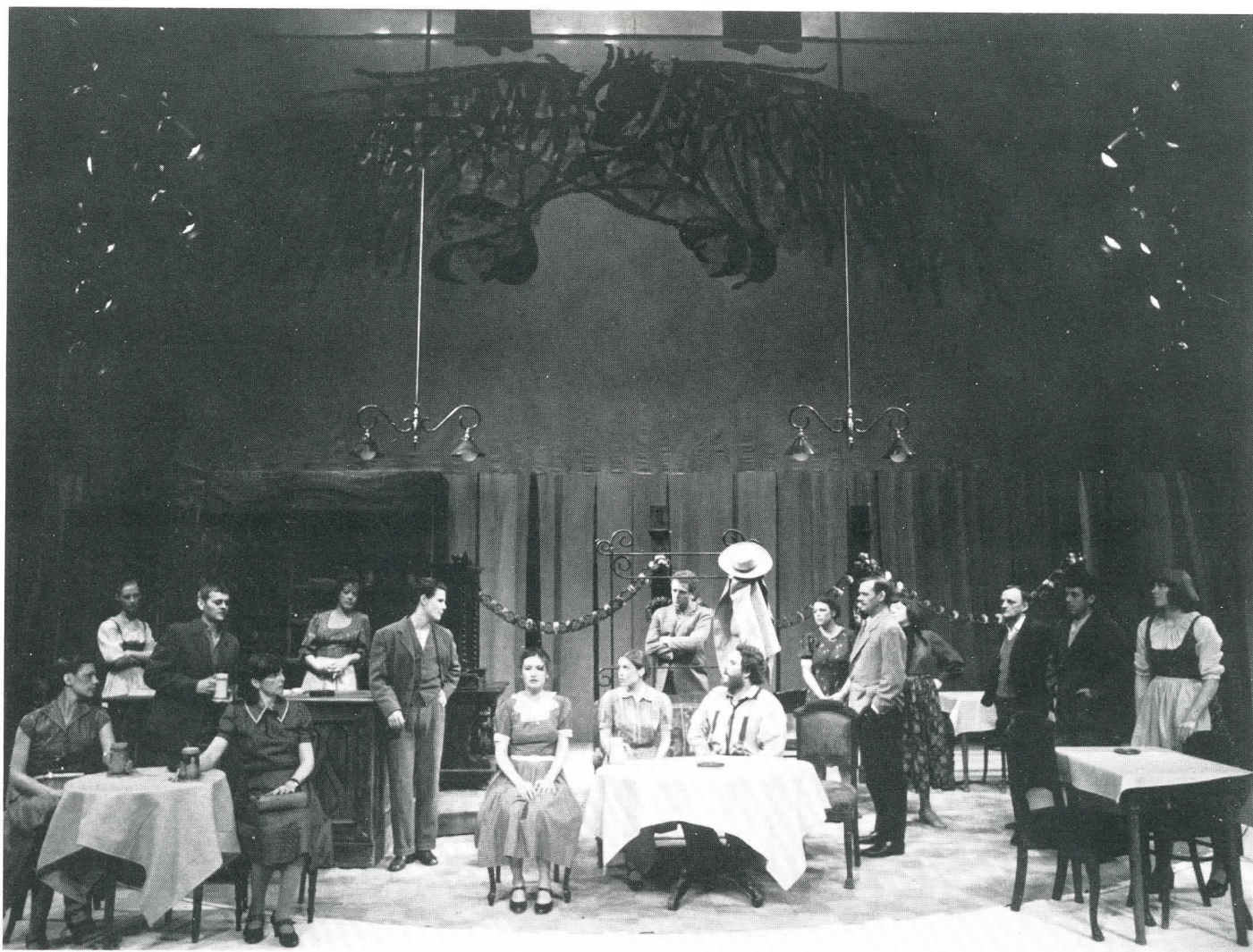
Lav verden om!

Ved hvis bord sad den retskafne ikke,
hvis det
Blot gavnede retten?
Hvilken pille forsmåed som besk
Den døende?
Hvilken skændighed afstod du fra,
hvis
Det gjaldt at udrydde skændslen?
Kunne du til sidst ændre på verden
Hvortil holdt du dig så for god?
Synk helt ned i skidtet
Fald bøddlen om halsen, men
Lav verden om. Det haster!

(Oversat af Ivan Malinovski)

Aksel Erhardsen, Asger Reher, Ulf Stenbjørn og Bent Vestergaard

Ulf Stenbjørn og Aksel Erhardsen

Dårlig tid for lyrik

Jeg ved jo godt: kun den lykkelige
Er vellidt. Hans stemme
Hører man gerne. Hans ansigt er smukt.

Det forkrøblede træ i gården
Peger på den dårlige jord, men
De forbipasserende kalder det dog krøbling
Med rette.

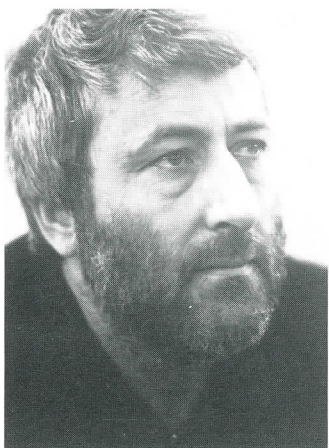
De grønne både og de muntre sejl på sundet
Ser jeg ikke. Af alt
Ser jeg kun fiskernes lasede garn.
Hvorfor taler jeg kun om
At den fyrreårige husmandskone går krumbøjet rundt?

Pigernes bryster
Er varme som før.

Et rim i min sang ville næsten
Forekomme mig at være overmod.

I mig strides
Begejstringen over det blomstrende æbletræ
Med forfærdelsen over Malerens taler.
Kun det sidste
Driver mig til skrivebordet.

(oversat af Ivan Malinovski)

Johan Bergenstråhle

Begyndte sit teaterarbejde på Studenterteatret i Stockholm i 1957. Har siden delt sit instruktørarbejde mellem teatret, TV og film. Hovedvægten af teateropgaverne ligger på forfatterne Strindberg, Brecht, Shakespeare og Tjekhov. Har bl.a. selv dramatiseret Gösta Berlings Saga.

For svensk TV bl.a. egen dramatisering af Fogelströms Stockholmstriologi »Minns Du den Stad«, desuden Brechts »Det gode menneske fra Sezuan« og Strindbergs »Drømmespil« – sidstnævnte kommer i dansk TV.

Forfatteren Per Olov Enquist har for TV skrevet en serie på 8 afsnit om Strindbergs liv. Optagelserne strækker sig over 1981 og 82 med Johan Bergenstråhle og Bo Widerberg som instruktører.

Debutfilmen »Made in Sweden« kom i 1967 med bl.a. Lena Grenhagen, Per Myrberg og Max von Sydow. Senere fulgte »Baltutlämningen« efter Enquists roman, »Stelios« byggede på en roman af Kallifatides og her benyttedes græske indvandre som medvirkende. Filmen »Hallo Baby« er fra 1975, og var med bl.a. Marie-Louise Bergenstråhle, Tiowo Pawlo, Håkan Serner og Anders Ek. Seneste film »Slumrende toner« er fra 1978, vist for nylig i dansk TV.

*Himmler (Erling Dalsborg),
Hitler (Svend Dam),
Goebbels (Jørn Holstein)
og Göring (Søren Petersen)*

Ak, vi havde mange herrer,
Havde svin og vilde katte,
Havde høge og hyæner,
Vi blev ikke fede af det.
Var de ikke alle lige slemme?
Pæne støvler sparker lissom grimme.
Vi fik spark som løn for vores springen.
Derfor vil vi ikke andre herrer, vi vil ingen!
Sandt nok drejer hjulet hele tiden.
Det, som nu er øverst, falder ned.
Men er det en trøst for vandet, som skal drive
Hjulet rundt og rundt i evighed?

Sangen om vandhjulet

Om de store her på jorden
Melder heltesange: Alle
Stiger de tilvejs som stjerner
Og som stjerner må de falde.
Nyttig viden trøster. Men desværre:
Vi, som skaffer brødet til d'herrer,
Finder al opbyggelse en smule villet.
Op- og nedgang: hvem betaler gildet?
Sandt nok drejer hjulet hele tiden.
Det, som nu er øverst, falder ned.
Men er det en trøst for vandet, som skal drive
Hjulet rundt og rundt i evighed?

Og de kæmper vildt om byttet,
Hugger blodigt ned for fode,
Kalder andre pengesyge,
Mens de selv er ejegode.
Altid lurer de hinanden, konkurrerer
Og fortærer. Men når vi bestemmer:
Vi vil ikke føde på dem længer,
Står de pludselig last og brast som gamle venner.
For så standser hjulet. Tiden skifter.
Det er slut med både tvang og trøst.
Vandet frigør alle sine kræfter,
Følger endelig sin egen lyst.

(oversat af Erik Knudsen)

SVEJK i ANDEN VERDENSKRIG

Skuespil med sange af Bertolt Brecht

Musik:
HANNS EISLER

Iscenesættelse:
JOHAN BERGENSTRÄHLE

Dekoration:
IVAN MOGENSEN
efter idé af Sven Olov Ehren

Kostumer:
HANNE GISSEL

Oversættelse:
CARL NYHOLM

Musikalsk tilrettelæggelse:
FINI HØSTRUP

Personer i Prag:

Svejk, hundehandler	Aksel Erhardsen
Baloun, fotograf, hans ven	Lars Lohmann
Anna Kopecka, værtinde i »Bægeret«	Karen Wegener
Den unge Prochazka, slagtersøn, hendes tilbeder	Preben Kristensen
Brettschneider, Gestapo-agent	Asger Reher
Bullinger, gruppefører i SS	Ulf Stenbjørn
Anna, tjenestepige	Betty Glosted
Kati, hendes veninde	Michèle Bjørn-Andersen

I de højere regioner:

Hitler	Svend Dam
Göring	Søren Petersen
Himmler	Erling Dalsborg
Goebbels	Jørn Holstein
General von Bock	Anders Bircow

Andre gæster i »Bægeret«:

Beruset SS-mand	Lars Junggreen
Dam-spillerne	Gert Jeppesen
	Erling Dalsborg
SS-mand Müller, som spås	Bent Vestergaard
En tyk kone	Ruth Maisie
Menig SS-mand	John Schelde
Stamgæster	Anders Bircow
	Søren Petersen
Gæst ved baren	Jørn Holstein
Telefonstemme	Anders Bircow
Individet i Moldau-anlægget	Søren Petersen

På Prags godsbanegård:

Trafikløjtnanten	Anders Bircow
Soldaten	John Schelde

Folkene i fængslet:

Krumbøjet mand	Jørn Holstein
Mand med krykker	Søren Petersen
Nærsynet mand	Erling Dalsborg
Døende mand	Asger Reher
Militærlægen	Lars Junggreen
Vojta, tjekkisk quisling	Ole Wegener
Soldaten	John Schelde

Uden for Stalingrad:

Soldater	Bent Vestergaard
	Gert Jeppesen
Feltpræst Bullinger	Ulf Stenbjørn
Gammel kone	Ruth Maisie

Det tyske soldaterkor:

Lars Junggreen, Asger Reher, Søren Petersen, Jørn Holstein, Erling Dalsborg, Anders Bircow og Gert Jeppesen

Pianister: Fini Høstrup og Peter Beck

Hundene i forestillingen:

Pløk, en spids, er udlånt af Harly Petersen
Siska, en bastard, er udlånt af Marianne Jespersen

Digitene i programmet er fra »Bertolt Brecht Digte«, udvalgt og oversat af Erik Knudsen og Ivan Malinovski (Gyldendal 1978).

Gæster i »Bægeret«, SS-mænd, kærestepar ved Moldau-anlægget, tjenestepiger, ung russisk kone:
Beate Havsteen, Agnete Christoffersen, Nina Arneson, Kirsten Sidenius Gram, Niels Bünemann, Ole Hoffmann, Hellmuth Hindsbak og Linda Andersen

Regi: Joe Otterstrøm og Claus Gam
Suffli: Anette Walsøe

Lysass.: Knud Jacobsen og Orla Pind
Lydass.: Kim Engelbrecht og Kurt Bøje
Belysningsmester: Niels Emil Larsen
Tonemester: Jens Ravn
Scenemester: Kai Johansen

Malersal: Jens-Anker Olsen
Skræddersal: Hanne Gissel
Frisør: Joan Gylling
Rekvisitører: Frode Sørensen og Viggo Jensen

Produktionsleder: Jørn Walsøe
Overregissør: Max Hansen

Foto fra afsluttende prøver: Rolf Linder
Programforside og plakat:
Hans Oldau Krull
Programredaktion: Steen Mourier og Janicke Branth

Tryk: Kannike Tryk, Århus

**Førlag: Nordiska Teaterförlaget/
Edition Wilhelm Hansen**

**Teaterchef: Jacob Kielland
Århus Teater Store Scene**

**Premiere: 2. maj 1981
Opføres frem til 20. juni**

Sceneinddeling:

Forspil: I de højere regioner

1. billede: I værtshuset »Bægeret«

2. billede: I Gestapos hovedkvarter

3. billede: I værtshuset »Bægeret«

Mellemspil: I de højere regioner

4. billede: I parkanlægget ved Moldau-floden

5. billede: På godsbanegården

6. billede: I værtshuset »Bægeret«

PAUSE

Mellemspil: I de højere regioner

7. billede: Celle i et militærfængsel

8. billede: På vej til Stalingrad

En roman blir til drama

Historien om Svejks romanen og dens bearbejdelse til en dramatisk version strækker sig over en periode, som er næsten lige så lang som Brechts forfatterskab.

Da Brecht havde fuldstændt sine medicinske studier i München og skrevet sine to første stykker »Baal« og »Trommer i natten« – og efter modtagelsen af Kleist-prisen – rejste han til Berlin.

Her blev Brecht ansat på Deutsches Theater under den internationalt kendte instruktør Max Reinhardt. Men allerede omkring 1924 begynder han at interessere sig for litteraturens »brugsværdi«, d.v.s. dens stillingtagen til politiske og sociale spørgsmål, og går igang med at studere marxisme.

I 1927 blir han ansat som dramaturg på Volksbühne hos en af tidens mest politisk engagerede instruktører, Erwin Piscator. Og i 1928 kom Brechts gennembrud med opførelsen af »Laser og pjalter«.

Piscator var i 1927 begyndt at arbejde med mulighederne for at lave en scenisk version af Jaroslav Haseks store roman: »Den gode Soldat Svejks Eventyr«. Den var oprindeligt udkommet i små hefter i årene 1920 til 23 i Prag, men forfatteren døde inden han nåede at fuldende sin roman. Den tyske forfatter Max Brod var også blevet optaget af Svejks eventyr og sørgede i 1926 for en oversættelse til tysk, hvilket skaffede romanen sin internationale berømmelse og gjorde den til en af de mest læste bøger i 20'erne. Max Brod havde samtidig skaffet sig rettighederne til den dramatiske bearbejdning, men da Piscator fandt hans version uegnet, engagerede han Brecht og et par andre til at lave en ny dramatisering.

Formålet skulle være at udnytte den stærke *politiske undertone* i romanens bidende satire og vise »hele krigens kompleks i satirens lys og anskueliggøre humorens revolutionære kraft«. Den 23. jan. 1928 havde Volksbühne premiere på »Den gode Soldat Svejk Eventyr«, og det blev en bragende succes.

Der er ingen tvivl om, at arbejdet med at dramatisere romanen er med til at sætte Brecht igang med den dramatiske form, som han senere udfoldede så stærkt både i praksis i sine dramatiske værker og i sine teoretiske skrifter: Det episke teater, – og i de følgende år bliver ved med at beskæftige sig med Svejk-stoffet. Allerede 1928 fortæller han en af sine venner om en ny Svejkversion, som han er igang med, og som skal vise Ludendorff foran et enormt verdenskort, hvor han dirigerer de tyske divisioner fra østfronten til vestfronten. Efter Rigsdagsbranden i 1933 var de fleste tyske venstreintellektuelle nødt til at gå i eksil. Piscator var taget til Moskva, hvor han arbejdede på et filmprojekt, mens Brecht med sin familie efter korte ophold i Prag, Wien og Zürich var taget til Paris. Fra Moskva skriver Piscator første gang til Brecht om sin idé om at lave en filmatisering af Svejkromanen. Et muligt samarbejde med Brecht spiller en væsentlig rolle for Piscator, fordi Brecht havde haft en betydelig andel i scene-versionen, og fordi han nærede en vis frygt for rivalisering fra Brechts side.

Arbejdet med filmprojektet og forhandlingerne med franske og amerikanske filmselskaber trak i langdrag. Piscator blir færdig med en drejebogsversion i 1937, mens Brecht først får begyndt på sin i juni samme år, men aldrig gør den færdig. Projektet blev aldrig realiseret. De franske filmproducenter sagde til sidst nej, af politiske grunde og de amerikanske af økonomiske. Man mente ikke, der var penge i Svejk-historien. Og på Théâtre du Peuple i Paris afviste man en Svejk-iscenesættelse, da man fandt det for risikabelt at »bedrive antifascistisk politik fra scenen«.

Brecht som siden 1933 havde boet i Skovbostrand ved Svendborg, skrinlagde projektet. I de seks år han boede i Danmark fik han skrevet flere af sine mest berømte dramatiske tekster, »Die Horatier und die Kuratier« i 1934, »Rundhoveder og spidshoveder« i 1936 – opført på Riddersalen i Per Knutzons iscenesættelse i 1936 –

Svejk (Aksel Erhardsen) og Hitler (Svend Dam)

»Det 3. riges frygt og elendighed« i 1935, »Fru Carraras geværer« i 1937 og i 1938-39 et første udkast til »Gallileis liv« og »Det gode menneske fra Sezuane«.

Fra 1939 til 40 flytter han til Sverige og derefter til Finland, inden han med sin familie efter et fjorten dages ophold i Moskva kom ombord i en fragtbåd, som sejler dem til Californien, hvor de slår sig ned i Santa Monica.

I 1939 var Piscator kommet til New York, og herfra gjorde han en stor indsats for at skaffe Brecht et visum til staterne, bl.a. skaffede han ham ansættelse ved The New York School for Social Research, hvortil der var knyttet en dramatisk workshop. Piscator håbede på at få genoptaget samarbejdet med Brecht. Men de mødes kun en gang, og det er da Brecht i foråret 1943 er på et længere besøg i New York.

Her fortæller han Brecht, at da han i 1939 har læst, at man nu forbød de amerikanske soldater at læse Haseks Svejk-roman var han kommet på den idé, at skrive en Svejk i *anden* verdenskrig, og at han er gået i samarbejde med forfatteren Alfred Kreymborg om at lave en engelsk version af stykket. Den 22. juni 1943 meddeles det i en notits i New York Times, at Kreymborg og Piscator er gået i samarbejde om en opførelse af Svejk i anden verdenskrig på Broadway. Den 8. august modtager Piscator imidlertid et brev fra Kreymborg, hvori han meddeler Piscator, at han trækker sig ud af samarbejdet med ham, fordi han har modtaget et manuskript til Svejk i 2. verdenskrig fra

Brecht, som han mener er langt bedre end noget, han selv vil kunne skrive. Piscator blev naturligvis skuffet, men det viste sig, at Brechts trofaste medarbejder gennem mange år, Ruth Berlau, havde skaffet rettighederne til den nye version fra den Tjekkiske Eksil-regering i New York under forudsætning af, at Brecht var forfatter til manuskriptet og Kurt Weill komponisten. På kort tid lykkedes det hende at skaffe de 85.000 dollars som var nødvendige for at realisere projektet fra velhavende emigranter.

Brecht var begyndt arbejdet med Svejk allerede på vej hjem fra New York. Hovedrollen havde han tiltænkt Peter Lorre og Kurt Weills hustru Lotte Lenya skulle spille fru Kopecka. Ifølge planen skulle Kreymborg stadig oversætte og Brecht og Piscator skulle sammen stå for iscenesættelsen.

Brecht var mere end klar over sin afhængighed af Weill, som siden 1934 havde boet i New York, og var blevet et kendt navn i den amerikanske musikverden. Da Weill endelig fik den færdige version af stykket i hænderne, ville han ikke have noget med den at gøre. Brecht havde ikke sørget for at skaffe en førsteklases oversætter og førsteklases producer, og så ville han i øvrigt gerne se et »musical play« med flere musikalske muligheder end den foreliggende version. Han var aldeles ikke interesseret i at skrive »incidental music« for Brecht. Hertil svarede Brecht, at han ikke følte sig kaldet til at skrive librettoer til Weills musik, og dermed var deres samarbejde ophørt. Brecht hen-

Karikaturtegning af Bertolt Brecht og Hanns Eisler

vendte sig til en anden tysk komponist, som han tidligere havde arbejdet sammen med, Hanns Eisler, og fik ham til at skrive musikken. Bruddet med Weill kom til at betyde, at Brecht aldrig fik sit stykke opført i Staterne.

Der er ingen tvivl, om at Brechts mangeårige kredsen om Svejktemaet og hans gentagne læsning af romanen må ses som et udtryk for, i hvor høj grad han følte sig beslægtet med Svejkt-figuren. Svejkt er overlevelseskunstneren Brecht parret med den tjekkiske romanfigurs burliske foretagsomhed, og derfor er stykket fuld af alle de folkelige anekdoter, som med deres tvetydighed provokerer magthaverne. De redder ikke Svejkt fra noget, men de redder hans liv, ligesom Brecht selv foran »Forhørskommisionen for Uamerikansk Virksomhed« i november 1947 i Washington delvis klarede frsag. Da man forelagde ham, at han i tyverne var kendt som forfatter af mange revolutionære teaterstykker og digte, svarede han: »Revolutionær mod nazisterne – mod Hitler«. Nogle prækære artikler, der skulle være trykt i Sovjet-zonen, kunne han ikke huske. Han kunne bevise, at sangene og korene fra »Moderen« og fra »Forholdsreglen« ikke var rigtigt oversat, og erklærede at han aldrig havde været medlem af det kommunistiske parti, hvilket er i overensstemmelse med sandheden. Han havde skrevet for alle arbejdere, sagde han, for socialdemokratiske, katolske ... og på spørgsmålet om, hvorvidt han ville gå ind i det kommunistiske parti, sagde han: »It is not my business.« D.v.s. det var ikke hans sag at gøre partiarbejde, men at skrive. »Jeg var naturligvis nødt til at studere Marx'

teorier om historie. Jeg tror ikke, man i dag kan skrive intelligente stykker uden at have gjort sådanne studier.« Hele tiden benyttede Brecht sig af sit dårlige engelsk til at vinde tid til at tænke sig om. Svarene kom tøvende, stammende, men meget præcist og dygtigt formuleret. Undersøgelseskomiteen kunne ikke stille noget op med Brecht.

Brecht fik aldrig opført sin Svejkt under sit ophold i Staterne. Det eneste af hans stykker, der blev opført under hans exil var »Galilæis liv«, som den 7. december 1947 havde premiere i New York med Charles Laughton i hovedrollen. Men den aften sad Brecht i flyvemaskinen på vej tilbage til Europa. Han fik aldrig set denne førsteopførelse af sit Galilæi-stykke.

Da man i 1946 begyndte at interessere sig for hans Svejkt-stykke i Tyskland, nedlagde han selv forbud mod opførelsen under henvisning til, at stykket ikke var skrevet færdigt. Først kort før sin død i 1956 tog han selv fat på planerne om en iscenesættelse på Berliner-Ensemble, men han døde inden han nåede at realisere projektet. Den første opførelse af Svejkt blev således efter Brechts død i Warszawa i 1957, men det var først med Harry Buchwitz' iscenesættelse i Frankfurt i 1959, at stykket fik sin store internationale berømmelse og popularitet.

*Janicke Branth,
dramaturg*

Når ugeringen kommer som regnen falder

Som en der kommer med et vigtigt brev til lugen efter lukketid: lugen er allerede lukket.

Som en der vil advare byen imod en oversvømmelse: men han taler et andet sprog. Han bliver ikke forstået.

Som en tigger der banker for femte gang på en dør, hvor han fire gange før har fået: han er sulten for femte gang.

Som en hvis blod flyder ud af et sår og som venter på lægen: hans blod flyder videre.

Sådan kommer vi og fortæller at der øves ugeringer mod os.

Da det for første gang blev fortalt, at vore venner langsomt blev slågtet, løftede der sig et skrig af forfærdelse. Dengang blev hundrede slågtet. Men da tusind blev slågtet og slagteriet var uden ende, bredte tavsheden sig.

Når ugeringen kommer som regnen falder, så råber ingen mer: stop!

Når forbrydelserne hober sig op, bliver de usynlige. Når lidelserne bliver uudholdelige, hører man ikke mer skrigene. Også skrigene falder som sommerregnen.

(Oversat af Ivan Malinowski)

*Karen Wegener, Preben Kristensen,
Lars Lohmann, Betty Gløsted
og Michèle Bjørn-Andersen*

Passageren

Da jeg for år tilbage lærte
 At køre bil, forlangte min lærer at jeg
 Skulle ryge en cigar; og når den gik ud
 I trafikens mylder eller i skarpe kurver
 Jog han mig fra rattet. Han fortalte også
 Vittigheder, mens vi kørte, og når jeg ikke lo
 Fordi jeg havde nok at gøre med at styre
 Tog han rattet. Jeg føler mig utryg, sagde han.
 Jeg, passageren, bliver bange, når jeg ser
 At den der fører vognen har alt for travlt
 Med at styre.

Siden da sørger jeg for
 Ikke at fordybe mig alt for meget i arbejdet.
 Jeg lægger mærke til en masse ting rundt om mig
 En gang imellem afbryder jeg mit arbejde for at
 føre en samtale.
 Jeg har vænnet mig til ikke at køre hurtigere
 End at jeg hele tiden kan ryge. Jeg tænker på
 Passageren.

(oversat af Erik Knudsen)

